

Johan Christian Clausen Dahl (1788-1857)

– kunstner og kunstpolitiker

Dag Solhjell

Dag Solhjell, 21.10.13

Bidrag 5 til prosjektet 200-års jubileet for Tegneskolen i 2018

Johan Christian Clausen Dahl (1788-1857) – kunstner og kunstpolitiker

I.C. Dahl, eller professor Dahl som han gjerne ble kalt, er den første kunstner fra Norge som har gjennomført en fullstendig akademisk kunstutdannelse, selv blitt medlem av dette akademiet (og andre) og endog blitt professor ved et annet akademi. Han startet i det gamle laugssystemet og gikk til topps i det unge kunstsystemet, og er således en interessant overgangsfigur historisk sett. Han vant europeisk berømmelse i sin egen samtid, og var frem til 1850-årene Norges fremste kunstner. Dahl hadde et stort personlig kontaktnett i Norge, og benyttet det til å fremme konkrete kunstpolitiske standpunkter og saker. Bl.a. engasjerte han seg personlig i etableringen av landets tre første kunstforeninger, og i dannelsen av den første statlige kunstsamling og det organiserte kulturminnevern. Han var sin tids ledende kunstautoritet i Norge, men var helt uten formelle posisjoner. I denne fremstillingen er det lagt vekt både på hans kunstnerkarriere frem til akademisk status, og hans rolle i norsk kunstpolitikk. Fremstillingen nedenfor bygger på Andreas Auberts store biografi *Maleren Johan Christian Dahl. Et stykke av forrige aarhundredes kunst- og kulturhistorie*, utgitt av Aschehoug i 1920, men opprinnelig laget som doktorgradsavhandling i 1883. Aubert fremhever også Dahl som den første som viste veien mot vektleggingen av det nasjonalt norsk i norsk kunst- og kulturliv. Slik ble han også oppfattet i Norge på sine eldre dager. I tråd med datidens praksis oppgir Aubert ikke kilder i teksten.

1800

To måneder på privat tegneskole i Bergen, hos den svenske skoleholder Andres Sven Porath
Lærte å bruke blyant og viskelær – tidligere ukjent for ham

1803-09

Kom i malerlære hos malermester Johan Georg Müller, som var dekorasjonsmaler, og

også teatermaler. Müller hadde vært en kortere tid ved kunstakademiet i København, og drev en privat tegneskole i Bergen, der de bl.a. tegnet etter gipsbyster. (Hvilket betyr undervisning over elementærstadiet). Som lærling hadde Dahl krav på å bli opplært i ”den lovlige Malerprofessionen og den dertil fornødne Tegnekunst med videre Kunsten vedkommende” (Aubert:10)

1809

Leverer sitt svennestykke, en tegning av en kvinne med et blottet bryst og i antikt kostyme, som støttet seg til en anker. Tjente som svend ½ år hos Müller.
Ble bestyrer av en malermesters verksted, for enken.

1811

Lyder Sagen, lærer ved Latinskolen, tok initiativ til å samle inn penger blant medlemmene av et selskap i Bergen, for å sende Dahl til kunstakademiet i København. Formålet var å sikre ham nok til at han kunne gå på akademiet ”uden at være nødt til at tage Condition hos en Amtsmester for ved Maler-Quasten kummerlig at søge om Brød” (Aubert:19). Med 320 Spd. innsamlet reiste Dahl til København, og melder seg inn på akademiet. Pengene brukes opp, og resten av studietiden finansierer han ved å selge egne arbeider – et salg som går bedre og bedre.

Dahl deltar på slutten av året med tre arbeide på en utstilling i huset til Porath, der det ifølge en annonse

exponeres ... en liden Samling Tegninger og Malerier av Konstens Dyrkere, Yndere, Ynderinder og Lærlinger i Bergen, tilligemed en større Samling af gode, fremmede Malerier, Tegninger og Kobbere. (Evjenth:146)

Hensikten med utstillingen var å skaffe inntekter til en søndagsskole, som ga unge håndverkere en almen tilleggsutdanning, og der Dahl selv en tid var lærer. Dahl laget også tegninger som forelegg ved slik tegneundervisning, og kanskje også hos håndverkerne, og hadde inntekter av det. ”Expositionen” omfattet hele 400 arbeider, men ifølge Porat i brev til Dahl bare 3-4 originaler (ibid.)

1812

I mars avanserer han fra første frihåndsklasse til annen.

Han stiller ut to malerier (kopier) på akademiets årsutstilling

1813

I januar flyttes han opp fra annen frihåndsklasse til gipsskolen.

I juli flyttes han opp i modellskolen.

Han stiller ut fem malerier på årsutstillingen, derav tre kopier

1814

Han får den lille sølvmedalje for tegning etter levende modell.

Han stiller ut på årsutstillingen, og Kongen kjøper et landskap av ham for 400 Spd.

1815

Han stiller ut hele tretten egne landskaper på årsutstillingen, og mottar sølvmedaljen fra akademiets preses, kronprins Christian Fredrik. Han får gode kritikker.

Lyder Sagen holder en ”Salon” med Dahls malerier i Bergen, og selger for ham til ganske høye priser (Evjenth:150). Dette gjentar han flere år, og inntektene går til Dahls foreldre.

1816

Stiller ut seks malerier på årsutstillingen

1817

Stiller ut tre malerier på årsutstillingen. Sender ett hjem til Bergen som takk til det selskap i Bergen som først skaffet ham penger i 1813. Planlegger å reise ut, først til Dresden. Som landskapsmaler kan han ikke få gullmedalje ved akademiet, og dermed dets store reisestipend – det er forbeholdt historiemalere (det vil si figurmalerere).

Han får akademiets store sølvmedalje.

1818

Stiller ut tre malerier på akademiets utstilling.

Stiller ut et maleri på den første kunstutstillingen i Christiania.

Skriver til stortingspresident Christie, med anmodning om å få det ordnet slik at ”Regjeringen aarlig kjøpte Malerier til en viss Sum” (Aubert:38). Henvendelsen ble aldri besvart.

Han skriver til den danske kong Frederik VI om hjelp, som allerede har kjøpt to malerier av ham, ved å avtale kjøp av et eller to malerier av ham hvert av de nærmeste årene. Dette blir

avtalt, og Dahl reiser av gårde, med en rekke anbefalingsbrev til personer i Berlin og Dresden. De nærmeste årene blir han en slags hoffmaler, med oppdrag både for kongen og kronprisen. Kommer til Dresden via Berlin, og gjør begge steder sine visitter med anbefalingsbrevene.

1818 -

Dahl kommer raskt i en situasjon der han får så mange oppdrag at han blir økonomisk selvstendig. Han stiller regelmessig ut på årsutstillingen i København, tilsammen 33 ganger. Resten av livet skal han komme til å selge så bra at han blir en holden mann, som bruker store deler av sin inntekt på å støtte familien, samle malerier, og arbeide med en rekke kunst- og kulturpolitiske saker. Dahl er det første norske eksempel på en kunstner som kan leve av det anonyme markedet – et marked som skapes av et velstående borgerskap og dets behov for malerier som demonstrerer deres deltakelse i den europeiske felleskulturen.

1819

Han stiller for første gang ut ved Dresden-akademiet årsutstilling, og får god kritikk. Det er verdt å merke seg at også denne utstillingen har det samme blandede preget som de første par utstillingene i tilknytning til Tegneskolen i Christiania. Dahl gir gratis undervisning ved akademiet.

1820

Etter søknad til kongen av Sachsen blir Dahl utnevnt til medlem av akademiet i Dresden, men forpliktes til uten lønn å undervise viderekomne elever som søker til ham for personlig veiledning på hans eget atelier. Han leverer et medlemsstykke.

Prins Christian Fredrik bestiller flere arbeider av ham, fra bestemte steder i Sveits og Italia som prinsen vet Dahl planlegger å reise til.

Blir invitert av prins Christian Fredrik til å reise med ham til Italia, og blir stilt i utsikt et ekstraordinært treårig reisestipend fra Danmark, som han søker. Prinsen skal etter hvert søke å overtale Dahl til slå seg ned i København, og knytte seg til akademiet der. I Dresden blir han stilt i utsikt å motta en viss lønn når han kommer tilbake til akademiet der. Det skal etter hvert utvikle seg en konkurranse mellom akademiene i Dresden og København om ham, og han selv vakler mellom dem, og synes å spille dem ut mot hverandre.

Han reiser til Italia, men må dekke det meste av reisekostnadene selv. I Roma treffer han de fleste av datidens mest kjente kunstnere, besøker deres atelierer og selger bl.a. flere malerier

til Bertel Thorvaldsen. I Thorvaldsens Museum i København var det 8-9 malerier av Dahl (Aubert:96)

1821

Fra Roma søker han om en lønnet professorpost ved akademiet i Dresden, men uten de vanlige undervisningsoppgavene i kunsthøgskolen. Han mister (eller frasier seg) mulighetene til det danske reisestipendiet. Han blir innstilt til et ekstraordinært professorat med fast årslønn, men kongen (av Sachsen) sier nei.

Blir stilt i utsikt allikevel å få dansk reisestipend. Skriver til sin kone (som han giftet seg med dagen før avreisen til Italia) at ”Her bliver jeg nu gjort til en stor Maler, og man bestormer mig for at faae Billeder” (Aubert:97).

Han vender tilbake til Dresden etter ca ett år, og må klare seg selv økonomisk.

1824

Får et professorat i Dresden, mottar en liten men fast lønn (ikke mer enn det han gjerne får for ett større maleri).

1825

Får bestilling på to større malerier til Kongen av Danmark, som leveres noen år senere.

1826

Første reise til Norge.

Blir foreslått som medlem av akademiet i København

I Bergen blir han av Lyder Sagen hilst velkommen med disse ordene i en sang:

*Velkommen til Dit Fædreland,
Du Bergens Stoldhed, Norges Hæder!*

....

Dog elskte Dahl! Du er jo vor –

Som Landsmænd dele vi din Hæder,

Gir råd om bevaring og utvidelse av stavkirken på Vang i Valdres.

1828

Blir bedt (av prins Christian Fredriks sekretær) om å søke et professorat ved akademiet i København, der det følger med bolig og atelier i tillegg til en årlig lønn på 400 speciedaler.

Forpliktelsene består bare i ”hver 3. Maaned at stille Modellen og inspicere Skolerne” (Aubert:165). Denne henvendelsen underretter han akademiet i Dresden om, og ber om en økning fra 200 til 500 thaler i lønn for å bli i Dresden, altså samme lønn som en ordinær professor. Han trenger pengene for å kunne reise til Norge av og til. Det stiller ham i utsikt en ny lærepost i landskapsmaleri, den vil han ikke ha, fordi han da vil bli ”halv tabt for Konsten” (op.cit.:169). Akademiet svarer med å si opp hans stilling som ekstraordinær professor, og gi ham et æresmedlemskap. Dahl ber om at avgjørelsen blir omgjort, og forteller han vil bli i Dresden inntil videre, noe som blir innvilget. Han får endog en lønnsøkning på 100 thaler. Men Dahl ble aldri ordinær professor i landskapsmaleri i Dresden.

1829 og senere år

Thomas Fearnley blir hans elev i Dresden. Senere kommer andre norske malere: Hans Leganger Reusch, Jacob Calmeyer, Knud Bull, Peder Balke, Knud Baade og Joachim Frich. Han opprettholder og utdyper kontakten med ledende nordiske og norske kunstnere, kulturpersonligheter og politikere. Mange av dem besøkte Dahl i Dresden. Gjennom disse påvirket Dahl norsk kunstpolitikk i mange år fremover.

1834

Dahl foretar sin annen Norgesreise. I motsetning til den første, skulle denne reisen få kunstpolitiske konsekvenser. Han begynner sitt påvirkningsarbeid for å få etablert kunstforeninger og et nasjonalgalleri, og å redde fortidsminner, særlig stavkirkene. Aubert beskriver hans posisjon slik:

Naar en mand engang har vundet almen anerkjent autoritet, da eier han i denne en kraft, som gjør det let for ham at virke. Bare en samtale, et par ord er nok til at bringe et arbeide i gang ved andre og sætte foretagender i verk, som uden denne autoritet og uten denne første tilskyndelse kanske i aartier maatte vente paa sin virkliggjørelse.

(Aubert:193)

Dahl var en slik autoritet. Hadde han bodd hjemme, mener Aubert, ”hadde baade han og vi maattet betale denne vinding med ni tiendedele av hans anseelse” (ibid.)

1835

Blir valgt til æresmedlem av akademiet i Berlin, etter å ha deltatt med stor suksess på en utstilling der.

Prøver forgjeves å få interesse for å sikre staten noen av arbeidene som skulle selges på auksjonen over Norges beste kunstsamling i Kristiansand.

1836

Trekker trolig i trådene når stortingsrepresentant Riddervold fremlegger for Stortinget et anonymt forslag om å bevilge penger til en statlig kunstsamling, og brukes selv som argument i forslaget. Stortinget bevilger 1000 speciedaler hvert år over 3 år (til neste Storting). Dahl har gjort kjent at han gjerne ser at hans egen samling (av andres kunstverk) blir solgt til ”en Begyndelse til et Slags Nationalgallerie” (Aubert:196).

Christiania Kunstforening blir etablert, et initiativ Dahl hadde tatt på sitt besøk i 1834, og som han siden har fulgt opp, bl.a. med forslag til dens organisering.

Dahl er medlem av den kongelig sachsiske Alterthumsverein, og har stor interesse for eldre kulturminner. Især ser han i stavkirkene en kulturverdi som bør bevares.

Gir en elev, Schiertz, i oppdrag å tegne av stavkirker, med tanke på å utgi et verk om dem. Han tegnet for Dahl i mange år.

1837

Søker å påvirke kjøp av kunstverk på en auksjon i København, og var selv til stede ved auksjonen. Dahl var kommisjonær for flere norske private interessenter, og Bergens Museum. Han var imidlertid ikke den norske museumsbestyrelsens kommisjonær, men ga råd til denne. Om hvilke kvalifikasjoner som var nødvendig for å kjøpe på denne auksjonen skrev han:

Men hvem skal kjøbe Malerier? Jeg veed ikke en eneste, der har Kundskaber nok dertil; selv deres Konstnere forstaar kun lidt deraf, - de ere blinde Egoister og ensidige; og til Sligt hører ogsaa flere Aars Studium, der saa at sige ligger udenfor vort Konststudium. (Aubert:206)

Gjennom årene skulle Dahl en rekke ganger gjøre sine norske forbindelser oppmerksom på malerier som burde kjøpes til Norge. Særlig irritert var han over kjøp av samtids Düsseldorf-malerier, ”moderne, mest Modevarer” (Aubert:208), i stedet for gamle mestere. Sender ut en subskripsjonsinnbydelse til det illustrerte verket ”Denkmale einer sehr ausgebildeten Holzbaukunst aus den frühesten Jahrhunderten in den inneren Landschaften Norwegens”, og det første hefte blir anmeldt samme år. Det hadde et forord av den fremtredende middelalderforsker Rumohr. Bare ett eksemplar ble solgt til Norge.

1838

Bergens Kunstforening blir etablert. Forslaget til vedtekter er trolig utformet av Dahl. Men punktet om å arbeide for en kunstsamling blir strøket til fordel for støtte til en tegneskole.

1839

Nationalgalleriet kjøper to store malerier av Dahl.

Dahl gjør sin tredje Norgesreise, og er lenge i Kristiania. Han fører forhandlinger med representanter for galleriet om overdragelse av sin egen samling, og fremlegger en oversikt over dens omlag 200 arbeider og deres kostpriser. Galleriet ønsker å kjøpe store deler av samlingen, Dahl ønsker å selge alt under ett.

I Bergen tar han til orde for å sette Haakonshallen i stand og bruke den til verdigere formål enn kornlager. Laget senere flere utkast til dens restaurering. Han foreslår Bergens museum åpnet en gang i uken, få laget en fortegnelse over dets malerisamling, skaffe det eget signet. Han har laget et utkast til en museumsbygning. Han tar initiativ til å få skaffet kunstforeningene fri frakt for kunstverk.

Tar initiativ til å få flyttet og bevart Vang stavkirke. Han kjøper den på auksjon. Den havner til slutt i Polen, fordi ingen ville gjenreise den i Norge. De toneangivende i Norge, skriver han, ”er gjort sløve for alt, der ei er gresk Bygningskunst, græske Profiler og græske Søileordener. Dette er Følgen af Konstacademiernes Indflydelse ... ” (Aubert:224)

1840

Galleriet kjøper 30 malerier fra Dahl samling (altså ikke hans egne arbeider), og i 1843 og 1846 ytterligere 16, til sammen 46.

1841

Skriver en ”Indbydelse til Restauration af den gamle Kongehal i Bergen” i Bergens Stiftstidende. Han har i sin korrespondanse tatt opp tanken om bevaring og restaurering av Domkirken i Trondheim, og følger denne saken kritisk i mange år. Mange mener han reddet kirken fra et helt ødeleggende restaureringsforslag.

1843

I bladet ”Den Constitutionelle” ber han om at de gamle gravhauger skånes (en oppfatning han delte med Welhaven):

.. man forstyrrer og confunderer Oldtidsminderne for at skabe Musæer ... Gravhøiene ere selv de naturlige og sande Musæer for deres eget Indhold. At man i fornødent Fald

aabner dem for at faae en bestemmere historisk Vished, end de blotte Folkesagn, billiger jeg fuldkomment. (Aubert:240)

1844

Dahl gjør sin fjerde Norgesreise. Han blir opptatt som medlem av bestyrelsen av Tegneskolen, og dermed også av Nationalmuseets bestyrelse.

”Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring” blir stiftet med Dahls medvirkning.

Han tenker seg plansjeverk over alle viktige middelalderbygninger i Norge, særlig Domkirken i Trondheim.

1845

Innbyderne til stiftelsen av Trondhjems kunstforening skriver: ”Vår berømte Landsmand, Maleren, Professor Dahl, har oppfordret Undertegnede til at indbyde de dannede Indvaanere af begge Kjøen ... ”(Grimelund og Flønes:9)

Henvender seg direkte til Oscar 1. for å få ham til å fjerne et kruttdepot fra Walkendorfs tårn ved Haakonshallen.

1846

Galleriet meddeler at den ikke vil kjøpe flere malerier fra Dahls samling. Dahl er skuffet. Det er kanskje også i dette lys vi bør se hans negative uttalelser om Tegneskolen, som sluker statens midler til ”Konsten”.

1847

Dahl melder seg ut av kunstforeningen i Christiania, han er ikke fornøyd med den. ”... saaledes kommer Konstforeningen i Christiania mig for, som naar Svalerne har bygget et Rede, og derefter komme de slemme Spurver og indtage det for dem” (Aubert:212)

1850

Han gjør sin femte og siste Norgesreise.

1854

Tilbyr Bergens Kunstforening noen av sine studier, men den kjøper bare et par stykker, og vil ikke gi den pris Dahl ønsker.

1857

Dahl dør i Dresden.